

УДК 378.147.34

НАВЧАННЯ МЕТОДОМ ДИСКУСІЙ ЯК СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Олена Матвієнко

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, 01030 Київ, Україна*

Висвітлено актуальні питання навчання у вищій школі, умови педагогічної взаємодії студентів та викладачів у процесі дискусійного навчання. Подано головні принципи до застосування методу дискусій у вищій школі.

Ключові слова: метод, дискусія, партнерські стосунки, співтовариство, подвійна компетентність.

Кожен викладач прагне залучити студента до активної діяльності. Розуміння того, яким чином варто вирішувати це педагогічне “надзавдання”, у різних викладачів, природно, неоднакове. Кожен педагог зацікавлений у тому, щоб його студенти, з одного боку, одержали якнайбільше необхідної інформації, а з іншого, якнайглибше її засвоїли. Сьогодні більшість викладачів перед дилемою: за сучасного обсягу наукових знань все-таки надавати перевагу постійному спілкуванню і систематизації знань учнів (звичайно ж, до певної міри на шкоду фактичним знанням) чи нарощуванню потенціалу фактичних знань (на шкоду їх узагальненню і структуруванню)? Обмеженість часу не дає змоги одразу домагатися того й іншого. І хоча це питання досі є дискусійним, усе ж спосіб постійного спілкування і систематизації знань учнів нині визнається ефективнішим, оскільки більшою мірою відповідає психології того, хто навчається. Бо тільки тоді пробуджується інтерес до предмета і навіть до окремих фактів, коли студент володіє структурою предмета, чітко уявляє часткове у загальному.

Сьогодні у педагогічній науці розробляються різні підходи вирішення визначеної проблеми. Це, зокрема, формування стилю педагогічного спілкування (А. А. Андрєєв, Л. І. Рувінський); формування особистих рис як суб’єкта педагогічного спілкування (О. О. Бодальов, Я. Л. Коломинський, О. В. Киричук); педагогічне спілкування і розробка критеріїв оцінки комунікативної підготовки до педагогічного процесу (Ю. П. Азаров, Н. В. Кузьміна); володіння соціально-перцептивним компонентом педагогічного спілкування (О. О. Бодальов, Ю. М. Жуков); когнітивний аспект педагогічного спілкування (Л. В. Змієвська, Х. Й. Лиймето); володіння механізмами дидактики педагогічного спілкування (В. А. Макаренко, І. С. Тодорова, Є. В. Цукатова); володіння невербальним спілкуванням

(Л. Д. Єршова, В. А. Табунська); психолінгвістичні аспекти педагогічного спілкування (О. Ф. Бондаренко, О. О. Леонт'єв) тощо.

Серед розмаїття методів і технологій активізації навчального процесу одним з провідних є *метод конкретних ситуацій (МКС)*. Загальновизнаною батьківщиною цього методу є США (йдеться, зокрема, про метод, застосований у навчанні менеджменту), точніше – Гарвардська школа бізнесу (повна її назва Школа ділового адміністрування Гарвардського університету, м. Бостон, США).

Метод конкретних педагогічних ситуацій (МКПС) набув широкого застосування і в Україні, про що свідчить досвід вітчизняних педагогів і дослідників.

Навчання методом дискусії (НМД) – методика, головним елементом якої є групове обговорення. Відповідно, метод конкретної ситуації є одним з різновидів НМД.

Як свідчить практика, головні принципи цього методу такі:

1. Обговорення – це форма *партнерських стосунків*. Викладач і студенти порівну розподіляють владу і відповідальність за процес навчання, а також вчать один в одного.
2. Група, в якій відбувається обговорення, поступово перетворюється у *співтовариство, що навчається*, поділяючи загальні цінності й прагнучи до спільних цілей.
3. Співпрацюючи зі студентами, викладач може допомогти їм ґрунтовніше опанувати матеріал курсу.
4. *Подвійна компетентність* – здатність керувати і процесом, і змістом обговорення одночасно.

Лекційна форма навчання, що підкреслює владу викладача над студентом, являє собою взаємини за схемою: “майстер – підмайстер” і є дуже ефективною в тому випадку, коли головна мета навчання полягає у передачі знань. Та коли метою є розвиток уміння мислити (як, наприклад, у гуманітарній освіті) чи набуття навичок розв’язання проблем (як у професійній освіті), а також розвиток таких рис, як інтуїція, готовність до співпраці й прагнення до відкриттів, то НМД має більше переваг порівняно з традиційним методом. Заради цього викладач і студенти повинні змінити свої традиційні ролі й обов’язки.

У процесі дискусійного навчання замість ієрархії та нерівноправності у взаєминах викладача й студента налагоджуються партнерські стосунки – поділ влади, відповідальності й завдань. У процесі обговорення студенти, з одного боку, беруть активну участь у власному навчанні, а з іншого, роблять власні відкриття, а не пасивно засвоюють усні чи письмові твердження викладача.

Наказати чи змусити людину творчо мислити неможливо, якщо вона сама цього не хоче. Це – аксіома. Педагоги можуть стежити за відвідуваністю і проводити тестування, перевіряючи, наскільки добре студенти запам'ятали теорію і факти. Однак неможливо змусити їх захотіти вчитися – ризикувати, експериментувати, помилятися й боротися з невизначеністю і невідомістю. Це можливо лише тоді, якщо між викладачем і студентами налагодилися партнерські стосунки.

Інша причина, чому саме потрібно налагодити такі взаємини, полягає у важливості та необхідності участі студентів у керівництві групою. Студенти не тільки здатні вчити самі себе, а й один одного. Вони також можуть успішно брати участь у керівництві групою, виконуючи завдання, що традиційно вважаються завданнями викладача: складання плану обговорення й визначення його темпу та головної теми.

Якщо студенти не ознайомлені з методикою НМД, викладач повинен першим зробити крок до налагодження партнерських стосунків. Партнерські стосунки легко зруйнувати і складно відновити. Їх необхідно постійно підтримувати, чому сприяє виконання певних ритуалів і процедур. Наприклад, викладач пропонує студентам скласти план обговорення, зазначаючи, що саме вони, студенти, відповідальні за хід цього обговорення. Відповідно до того, як розвивається діалог у аудиторії, викладач може ще раз підкреслити принцип спільної роботи над обговоренням, пропонуючи студентам підвести підсумки чи запропонувати наступне питання для обговорення.

Пряма участь в управлінні власною групою підвищує самооцінку студентів, що необхідно для ефективного навчання, і дає їм можливість упорядкувати свої знання, передаючи їх іншим.

Виступаючи в ролі викладачів, студенти вдосконалюють своє вміння керувати обговоренням, а це дає змогу викладачеві спостерігати за групою збоку. Він звертає особливу увагу на те, як студенти слухають, відповідають, роблять записи, готуються до атаки чи зовсім не беруть участі в обговоренні. Таке спостереження забезпечує негайний зворотний зв'язок. Спостерігаючи за ходом заняття, педагог може оцінити свою роботу, що дуже важливо, з погляду студента. Завдяки партнерським стосункам студенти можуть спостерігати процес навчання, у якому вони бачать себе з іншого погляду (що, без сумніву, є важливим елементом будь-якої освіти). Участь в обговоренні, усвідомлення своєї відповідальності за його якість, емоційна зацікавленість у результатах навчання – все це допомагає студентам узяти процес освіти у свої руки. Що не тільки є для них стимулом, який змушує постійно прагнути до кращого результату, а й підвищує якість роботи викладачів.

Партнерські стосунки поживляють процес навчання. Викладачі мають можливість спілкуватися і співпрацювати зі студентами як колегами.

Контекст – обстановка, в якій відбувається діалог, – є основою ефективного обговорення. Коли обстановка сприяє активній інтелектуальній діяльності й груповій співпраці, коли чинна угода, що визначає умови спільної роботи викладача та студента, і коли між усіма учасниками наявна взаємоповага, тоді виникає співтовариство, об'єднане однією метою – вчитися.

Будь-яке навчання, зокрема й індивідуальне, ставить одну мету: опанувати знаннями та використовувати їх на практиці. Але що саме може перетворити зібрання окремих студентів у співтовариство, яке навчається? Недостатньо, щоб вони зібралися в одній кімнаті в один і той же час. Викладач повинен робити конкретні кроки для того, щоб заохочувати співпрацю і зміцнювати дух товариства. Його дії мають відображати цінності, що, будучи прийняті групою, дають змогу її членам продуктивно працювати разом.

Головні цінності, якими, на наш погляд, необхідно керуватися для досягнення цієї мети.

Ввічливість, люб'язність під час роботи з колегами – це проста якість, яка, однак, відіграє дуже важливу роль. Як у навчальній аудиторії, так і в інших ситуаціях ввічливість визначає загальну спрямованість співпраці і заохочує відкритість, що спонукає людей допомагати один одному, ділитись досвідом та ідеями.

Готовність іти на ризик – як індивідуальна, так і загальна готовність усієї групи – не тільки допомагає студентам зрозуміти тему обговорення, а й заохочує сміливість та неординарність.

Розуміння і повага до відмінностей – попереднього досвіду, різноманітності особистих характеристик, поставлених запитань, стилів навчання, ідей та їх інтерпретацій. Сприяє активізації діалогу в групі, налагодженню відповідного настрою обговорення і клімату.

Велике значення має зміцнення почуття спільності. Дуже важливо привітати групу перед початком заняття чи привітатися з кожним студентом на ім'я, коли він заходить до аудиторії. Педагог може доводити свою вірність принципам співпраці, допомагаючи учасникам обговорення і звертаючись до них за допомогою з тих чи інших питань.

Педагог може також сприяти зміцненню цінностей, на яких ґрунтується почуття спільності, намагаючись неупереджено ставитися до себе. Хью Пратер з цього приводу зауважує: “Щоб бачити, треба хотіти бути побаченим” [9]. Щоб заохочувати відкритість студентів, педагог повинен визнавати власну впевненість чи непевність, свої мрії та розчарування. І якщо педагог хоче, щоб студенти йшли на ризик заради творчості, він повинен

продемонструвати їм свою готовність допомогти у важкій ситуації. Щоб на практиці підтвердити принцип незалежності й дати змогу кожному членові групи почуватися вільно, варто підтримувати студентів, якщо їхні відповіді відрізняються від загальної думки групи.

Якщо викладач власною поведінкою підтримує загальні позитивні цінності, то група, зазвичай, приймає ці цінності. У такому випадку фізична присутність на занятті переростає у відчуття приналежності до єдиної співпраці, що дає змогу групі досягти високого рівня обговорення та налагодити дружні взаємини.

Якщо викладач намагається створити на занятті дружню атмосферу, він насамперед повинен володіти двома головними навиками. По-перше, уважно вислуховувати міркування студентів. По-друге, реагувати на них конструктивно. Коли учасники обговорення розуміють, що викладач серйозно ставитися до їхніх ідей і намагається використовувати їх в обговоренні, вони відчують, що їх цінують. Згодом ця атмосфера поваги формує у студентів почуття довіри – необхідна умова справжньої спільності. Увага, яку виявляє викладач до висловлювань студентів, надає їм важливості, значущості їхнього внеску в загальне обговорення.

Конструктивне реагування викладача на виступи студентів сприяє зміцненню почуття спільності. Якщо він розглядає будь-яку думку як потенційно корисний внесок у процес навчання, то його завдання полягає в тому, щоб опрацювати цей “сирий матеріал” і спрямувати подальше обговорення.

Найпростіший спосіб виявлення поваги до висловленої студентом ідеї – це переконання в тому, що вона зрозуміла групі. Однак для зміцнення почуття спільності необхідно також, щоб група перевіряла і розвивала цю ідею в душі співпраці.

Викладачі, котрі прагнуть до створення і зміцнення почуття спільності в групі, намагаються бути дуже обережними, висловлюючи в ході обговорення власні думки.

Ефективне керівництво обговоренням, на відміну від лекційних занять, потребує від викладача співпраці зі студентами. Він не дає їм матеріал, а, радше, допомагає самим знайти його. Студенти прагнуть одержати якнайбільше. Вони хочуть визнання не тільки як учні, а й як особистості, котрі здатні брати участь у власному навчанні й допомагати в цьому колегам. Якщо педагог хоче співпрацювати з ними, він повинен знати їх ближче. У цьому випадку стосунки у процесі навчання стають теплішими й емоційно багатшими. Це сприятиме тому, що ми не нашкодимо тим, кому хочемо допомогти.

Систематична підготовка, зокрема і змісту, і процесу обговорення (групова динаміка, потреби й очікування студентів, власні інтереси й

упередження, взаємозв'язок з іншим матеріалом), допомагає викладачеві передбачити хоча б загальні тенденції, за якими може розвиватися дискусія. Підготовка може запобігти деяким помилкам (і позбавить від деяких страхів) і забезпечити впевненість та ясність мислення, що сприятиме своєчасному виявленню й використанню можливостей, які виникають під час дискусії.

1. *Габдреев Р. В.* Моделирование в познавательной деятельности студентов. Казань, 1983.
2. *Гершунский Б. С.* Педагогическая прогностика: методология, теория, практика. К., 1986.
3. *Кузьмина Н. В.* Профессионализация личности преподавателя и мастера производственного обучения. М., 1990.
4. *Леви В.* Умеем ли мы общаться. М., 1969.
5. *Леонтьев А. А.* Педагогическое общение. М., 1979.
6. *Матвієнко О. В.* Метод конкретних педагогічних ситуацій. К., 2001.
7. *Матюшкин А. М.* Проблемные ситуации в мышлении и обучении. М., 1972.
8. Моделирование педагогических ситуаций / Под ред. Ю. Н. Кулюткина и Г. С. Сухобской. М., 1981.
9. *Prather H.* Notes to myself. 1970.

TEACHING BY DISCUSSIONS AS JOINT STUDENTS AND INSTRUCTORS' ACTIVITY AT HIGHER SCHOOL

Olena Matviyenko

*National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov
Pyrogova Str., 9, UA-01030 Kyiv, Ukraine*

The article highlights the update problems of teaching at higher school, conditions of students and instructors' interaction in class discussion. It introduces the key principles of this method in higher school.

Key words: method, discussion, cooperative relationships, cooperation, double competence.

Стаття надійшла до редколегії 05.03.2004
Прийнята до друку 03.11.2004